

מחנך: לא כבוד אני בא לחלוק לאחאב, אלא להראות לכם כיצד עם ישראל מפסיד מאז ועד היום הזה אנשים מצויינים וגדולים, המסתבכים בעניינים זרים ובלתי נכונים. אנחנו עם גדול מאד. בגלל העבר שלנו, וגם בהווה. אשאל אתכם: לאיזה שיא היינו מגיעים אילו לא טרפו שיטות חיים זרות את חייהם של אנשים גדולים רבים שלנו? מה היו פני ההסטוריה שלנו, אילו איש מוכשר כמו אחאב היה מולך בצדק וברוח ה'?

זו לא שאלה הנוגעת לעבר הרחוק. כל אחד מכם יודע כמה אנשים גאונים אנו מפסידים, כמו שהפסדנו את אחאב. זו אחת המטרות החשובות של הלימוד וההעמקה בתנ"ך.

פרק כא

הנושא: רצח נבות (לפי הדמיון ולאחר העיון).

מחנך: האם מוכרות לכם המילים הראשונות של פרק כא?

תלמידים: בודאי. הן דומות ל"ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם ויאמר אליר" (בראשית כב א).

מחנך: במילים אלו הכוונה היא תמיד לומר, הנה אירעו מעשים רבים כאלה והם גרמו למה שבא מעתה (ראו שם ברש"י). כך הוא גם כאן. המאורעות הגדולים בקשר לבצורת, מעמד הר הכרמל, והנצחון על הארמיים – בלבלו את רוח אחאב. מצד אחד היה מלא חרדה למעמדו, שמא יזלזל בו העם על הפכפכנותו, שלעיתים נכנע לאליהו הנביא ולעיתים לאשתו איזבל. מאידך, נסך בו הנצחון על הארמיים בטחון רב, והוא התפנה לייפות את ארמנותיו. בתים יפים היו לאחאב. להלן (כב לט) כתוב שהיה לו בית משן פילים. בתים כאלו היו לאנשים פרטיים מעשירי ישראל, כמו שנזכר בעמוס (ג ט). יש אומרים שלא כל הבית היה בנוי משן, אלא רק חלקים פנימיים שונים. בכל אופן אחאב אהב לגור בבתים יפים. ראו מה התחשק לו עכשיו?

תלמיד: לעשות לו גן ירק ופרחים ליד ביתו.

מחנך: בכל זאת אין להפריז, למעשה היה קצת צדק בבקשת אחאב, ונבות היה צריך למלא את בקשתו. ממשלה מפקיעה פעמים רבות אדמות לצרכי ציבור. לאחאב כמלך היתה רשות גמורה לעשות כן. נבות נהג בעזות כאשר דחה את בקשת אחאב. בכל זאת לא יכול היה אחאב להתייחס לנבות בצורה שהתייחס. להבנת העניין אבקש מכם לחפש בפרק כ, איזה שבח גדול נאמר על אחאב שם?

תלמיד: "הנה שמענו כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם" (כ לא).

(הערה למחנך: כאמור, פרק זה יש ללמוד מתוך ביאור קל בלבד, אבל על עדות גדולה מפי הארמים על מלכי ישראל, יש להתעכב ולהדגיש מאד. תואר כללי זה שופך אור גדול על מלכי ישראל).

מחנך: מעתה עלינו להבין כיצד זה יכול להיות שמלך חסד ינהג כך עם אחד האזרחים שלו?

תלמיד: יש אנשים רבים המתייחסים יפה לזרים ולא לקרובים.

מחנך: את המלך הורדוס שמלך בסוף ימי הבית השני האשימו כי היה מלך חסד לעובדי האלילים ורשע ביחס לישראל. אבל כאן זה לא מסתבר. הנביא לא היה כותב את דברי הגויים אילו היו שקר.

כפי שאמרתי לכם, בכל דבר שבנביאים יש להתעמק, אפילו בעניין כזה שנראה פשוט כל כך. מיד תראו שהוא איננו פשוט כלל ועיקר. נסתכל מה בדיוק ביקש אחאב?

תלמיד: על יד ביתו היה לנבות כרם, והוא חפץ לעשות ממנו גן.

מחנך: ביתו של אחאב היה ביזרעאל. זה לא היה ביתו העיקרי, שהיה בשומרון, אולם גם יזרעאל היתה מקום ישוב. זה לא כל כך יפה שליד בית המלך יגדל כרם, כמו בשדה. בכל הממלכות יש חוקים המזכים במקרים כאלה לקחת אדמה פרטית תמורת תשלום.

שימו לב לתשובת נבות. האם היא נאה וראויה כשמדברים אל מלך?

תלמיד אחד: יש לו טענה שזוהי נחלתו.

תלמיד שני: יכול היה לדבר בדרך כבוד ולהתנצל. הוא מדבר אליו כאל איש פשוט, "חלילה לי וגו' מתתי לך". אין מדברים כך למלך.

מחנך: נכון מאד. יש דעה בתוספות (סנהדרין כ: ד"ה מלך) המסבירה כי נבות חשש שמא יעמידו בגן פסל לעבודה זרה. די לציין שהתוספות שואלים "תימה, למה נענש אחאב על נבות", שהרי זכות גמורה היא למלך לקבל דבר כזה? ומתקשים מאד ליישב קושיה זו.

תלמיד: המחנך מחפש תמיד זכויות. לפי מה שאמר, צדק אחאב ולא נבות. זה משונה.

מחנך: הנה הזכרתי לכם את דברי התוספות השואלים בלשון "תימה", שהיא תמימה גדולה, למה נענש אחאב, אף כי לרבים נראה הדבר כפשוט. כבר פגשתי איש אחד שחשד בי כי בדיתי מלבי שיש תוספות כזה. הראיתי לו את התוספות ולא היה לו מה לומר. והנה גם ללא דברי בעלי התוספות דבר פשוט הוא שלמלך יש רשות לדרוש דבר כזה, ומעשים בכל יום הם שהמדינה מחרימה קרקעות הנחוצות לה לצרכי המדינה וראשיה. יש להוסיף כי יתכן מאד שאחאב לא היה פועל כפי שפעל אילולא חשש ששורש דברי נבות נעוץ בזלזול בעם כנגד מלכותו, לאחר מה שאירע לו עם הנביאים. דבר זה נשמע ברור מדברי איזבל אל אחאב. מה היא אמרה לו?

תלמיד: "אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל?"

מחנך: מה פירושם של דברים אלה? פרשו נא כל מילה! למה היא אומרת: "אתה, עתה"?

תלמיד: מפני ששעה זו היתה קשה במיוחד למלכות אחאב, לאחר כל מה שאירע.

מחנך: ברור שזוהי כוונתה. היא טענה שבשעה זו יש לנהוג בתקיפות גדולה פן תתפרק המלכות לגמרי ואחאב יהרג כירבעם ובעשא. כבר הזכרתי לכם את תשובת בעלי התוספות שנבות חשש שמא יעמידו שם עבודה זרה. נימוק זה לא יכול היה להיות מובן לאיזבל. היא ראתה אזרח רגיל מסרב לקבל דרישה מלכותית צודקת, וגם מדבר בגסות אל המלך. היה הכרח לעשות משהו להראות שמלך הוא מלך ויש להישמע לו. אולם האמצעים שהיא משתמשת בהם, הם מעשי רשע איום. היא שוכרת עדי שקר ומביימת משפט כוזב, ממש כמו שעושים היום בארצות קומוניסטיות.

תלמיד: אבל היא מוצאת אנשים מישראל המוכנים להעיד עדות שקר.

מחנך: תמיד נמצאים בישראל מספר אנשים רעים. אבל גם עניין זה דורש התעמקות. אני חושש כי שוב תאשימוני בסניגוריה, אבל אני אומר דברי טעם. איזבל איננה מצוה להרוג את נבות ללא משפט. היא יודעת יפה כי דבר כזה לא יצליח. היא מסדרת משפט בכל הדייקנות לפי דיני ישראל, שיש לצום ביום שדנים אדם למוות. אולם העדים מעידים על דבר שלא שמעו הם בעצמם, אלא שאיזבל העידה לפנייהם שכך היה. אולי למדתם כבר בגמרא שעדות כזאת נקראת "עד מפי עד". עדות כזאת כוחה יפה במקרים רבים בחיים, אבל בבית דין היא פסולה על פי דיני התורה. אולם יתכן מאד שבדיני מלכות אפשר להסתמך על "עד מפי עד".

תלמיד: אבל זה היה שקר, נבות לא ברח אלקים ומלך.

מחנך: זה היה לא מדויק, אבל גם לא שקר בהחלט. נבות נשבע בשם ה' שלא יתן את נחלתו למלך. יש בזה זלזול גם במלך וגם בשם ה'.

תלמיד: כשלמדנו פרשת קדושים אמר לנו המחנך בשם הרמב"ן שיתכן להיות נבל ברשות התורה. כך נראה לי עניין זה.

מחנך: מצויין, הגדרה זו נכונה מאד. ודאי שכל העניין נבלה הוא מתחילה ועד סוף, בפרט למלך ישראל איש חסד ומרחם אפילו על שונאיו. דבר כזה יכול היה לקרות אך ורק משום חסרון יראת שמים של אחאב וכל שכן של איזבל. במקרים כאלה יתכן מאד שיהרגו אדם על רקע כזה, כמו שאמר אברהם אבינו לאבימלך כאשר לקח את שרה, "רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני על דבר אשת" (בראשית כ יא). מפני שלא היתה יראת אלקים לאחאב ולאיזבל הרגו איש בגלל שדה, וזו היתה הצעקה הגדולה של אליהו "הרצחת וגם ירשת!" יכולת לרשת את האדמה בתוקף החוק, בהיתר ולא באיסור. לשם מה היית זקוק להרוג את נבות? ראו נא במה רואה אליהו את המקור למעשה כזה.

תלמיד: "יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה'".

מחנך: כן. זו תוצאה מאורח החיים שהשתלט בארץ בימי אחאב. זו היא השפעת איזבל, אשר כפי שראינו היא אף התגיירה והשתתפה בשמחות ישראל, אבל במהותה והנהגתה נשארה צידונית, ואפשר שגם בין הצידונים נחשבה אשה רעה.

תלמיד: אני חושש קצת להשוות את עניין הריגת נבות על ידי אחאב להריגת אוריה על ידי דוד. בכל זאת זה קצת דומה.

מחנך: יש חשש לפגוע בכבודו של דוד על ידי השוואה זאת. אבל מאחר ששאלת, אדון בדבר. ברור שלפנינו שתי דוגמאות של דיני מלכות. כלל הוא בגמרא ש"מלך פורץ גדר" בדבר שנראה לו נחוץ, ואיש המורד במלכות, אפילו על ידי פגיעה בכבודו, חייב בעונש חמור, כדי לשמור על "מוראה של מלכות" שהיא יסוד בכל חיי ציבור במשטר המלוכני.

בימי מלכי ישראל עיקר יסוד הסדר היה בכבוד שרחשו למלך ולמלכות, במוראה של מלכות. על כן נענשו אנשים בצורה חמורה ביותר אם העיזו פנים למלכים. בכל זאת הנני מסכים כי אף כי יש לומר "להבדיל" בין דוד לאחאב ובין מעשיהם, הנה אכן שניהם עשו דבר שהנביאים גינו אותו בחריפות, כי עד לכדי כך לא מגיע תוקף המלכות.

שימו לב כי גם אליהו וגם ירמיהו מאריכים כאן מאד לדבר על חטאי אחאב האחרים, מפני שעוצמת החטא הזה היתה לא בו בעצמו בלבד, אלא כתוצאה מן הסדר הכללי ומן התפיסה הכללית, הם שגרמו לכך שבעד דבר פעוט ידונו אדם למוות בדרכים בזויות.

לא כן בדוד, שהיה לו חשבון גדול בנשואי בת שבע, אשר הסכימה להינשא לו, ואוריה התפרץ בדברים קשים נגד דוד ולא ציית לשוב לביתו. דוד גם לא המית אותו, אלא אמר להשתמש בו במקרים מסוכנים במלחמה במקום להשתמש באחרים. חז"ל אמרו "לא [היה] דוד ראוי לאותו מעשה (היינו זה לא היה טבעי לאדם כמוהו), ולא ישראל ראויין לאותו מעשה" (חטא העגל), ולמה אירע להם כן, כדי להורות תשובה לרבים. לא סייעו לו משמים לשאת את בת שבע בדרך רגילה, כפי שהיה ראוי, אלא בדרך שהיה בה חטא למראית עין, כדי שדוד יפעיל את כל כוחו הנפשי בשטח התשובה, וישאיר לבאים לשוב בתשובה נכס רוחני עצום. אחאב, לעומתו, היה ראוי בהחלט לכך.

אסיים בשאלה: האם לאחר העיון בפרשה עדיין הרושם שלכם הוא כמו הרושם שהיה לכם לפני העיון?

תלמיד אחד: אני כמבולבל. כאשר קראתי בפעם הראשונה היו הדברים פשוטים. עתה המילים נראות כאחרות לגמרי.

מחנך: נכון. ניסיתי להסביר את הדברים כפי מה שהם לא לפי הדמיון השטחי.